Читайте нас на сайті: https://med-expert.com.ua

УДК 373.5.043.2-056-264

М.В. Бадіца[1], А.В. Шулдик[2], І.В. Полілуєва[3], О.А. Поповська[4], Ю.М. Носко[5]

Формування мовленнєвої компетентності українських дітей віком 3–6 років

[1]Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Україна

[2]Уманський національний університет, Україна

[3]Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка, Україна

[4]Маріупольський державний університет, м. Київ, Україна

[5]Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, Україна.

Modern Pediatrics. Ukraine. (2026). 3(155): 139-147; doi 10.15574/SP.2026.3(155).139147

For citation: Baditsa MV, Shuldyk AV, Polyluieva IV, Popovska OA, Nosko YiM. (2026). Formation of speech competence of Ukrainian children aged 3-6. Modern Pediatrics. Ukraine. 3(155): 139-147. doi: 10.15574/SP.2026.3(155).139147.

Мета – провести теоретичний аналіз наукових джерел, що характеризують процес формування мовленнєвої компетентності в українських дітей віком 3–6 років.

Теоретичне обґрунтування ключових особливостей, що впливають на процес формування мовленнєвої компетентності в дітей віком 3–6 років в Україні, необхідне для сприяння її ефективному розвитку. Проблема формування мовленнєвої компетентності в дітей віком 3–6 років стає ключовим елементом їхнього психічного і соціального розвитку. Забезпечення високого рівня мовленнєвої підготовки дітей у сучасних умовах, підвищення значущості української мови в освітньому процесі стає необхідним для розвитку мовлення та формування фонетичного, лексичного, граматичного і комунікативного рівнів мовленнєвої компетентності. Формування мовленнєвої компетентності є комплексним інтегрованим утворенням, що передбачає: словниковий запас дитини, уміння забезпечувати граматичну правильність висловлювань, здатність до чіткої вимови звуків, формування навичок побудови зв'язних і логічно структурованих висловлювань, вміння застосовувати мовлення як ефективний інструмент для спілкування. Формування мовленнєвої компетентності українських дітей віком 3–6 років відбувається в межах ігрової діяльності, пізнавальної активності, художньо-мовленнєвої діяльності, комунікативної діяльності. Сукупність цих видів діяльності створює оптимальне середовище для гармонійного розвитку мовленнєвих здібностей і підготовки дітей до майбутньої освітньої та соціальної взаємодії.

Комплексний підхід до формування мовленнєвої компетентності дітей віком 3–6 років сприяє їхній соціалізації та ефективній підготовці до освітньої діяльності в закладах загальної середньої освіти.

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

Ключові слова: діти віком 3–6 років, мовленнєва компетентність, мовленнєвий розвиток, українська мова, комунікативні уміння, зв'язне мовлення, мовленнєва діяльність, мовленнєве і розвивальне середовище, формування мовлення.

Formation of speech competence of Ukrainian children aged 3–6

M.V. Baditsa[1], A.V. Shuldyk[2], I.V. Polyluieva[3], O.A. Popovska [4], Yi.M. Nosko[5]

[1]Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Ukraine

[2]Uman National University, Ukraine

[3]Oleksandr Dovzhenko Hluhiv National Pedagogical University, Ukraine

[4]Mariupol State University, Kyiv, Ukraine

[5]T.H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium», Ukraine

Aim – to conduct a theoretical analysis of scientific sources that characterize the process of forming speech competence in Ukrainian children aged 3–6 years.

Theoretical substantiation of key features that influence the process of forming speech competence in children aged 3–6 years in Ukraine is necessary to promote its effective development. The problem of forming speech competence in children aged 3–6 years becomes a key element of their mental and social development. Ensuring a high level of speech training of children in modern conditions, increasing the significance of the Ukrainian language in the educational process becomes necessary for the development of speech and the formation of phonetic, lexical, grammatical and communicative levels of speech competence. The formation of speech competence is a complex integrated formation that includes: the child's vocabulary, the ability to ensure grammatical correctness of statements, the ability to clearly pronounce sounds, the formation of skills in constructing coherent and logically structured statements, the ability to use speech as an effective tool for communication. The process of forming speech competence of Ukrainian children aged 3–6 years takes place within the framework of game activity, cognitive activity, artistic and speech activity, communicative activity. The combination of these types of activity creates an optimal environment for the harmonious development of speech abilities and the preparation of children for future educational and social interaction.

A comprehensive approach to the formation of speech competence of children aged 3–6 contributes to their socialization and effective preparation for educational activities in secondary education institutions.

The authors declare the absence of a conflict of interest.

Keywords: children aged 3–6, speech competence, speech development, Ukrainian language, communicative skills, coherent speech, speech activity, speech and developmental environment, speech formation.

Вступ

На сучасному етапі розвитку українського суспільства дедалі більше акцентується увага на підвищенні якості мовленнєвої підготовки дітей дошкільного віку, оскільки цей аспект сприймається як один із ключових чинників успішного формування майбутнього покоління. Впровадження компетентнісного підходу в освітній процес і значущість

Читайте нас на сайті: https://med-expert.com.ua

української мови як державної стає основою формування національної ідентичності.

Ключовим завдання, яке постає перед сучасними закладами дошкільної освіти, є розвиток мовленнєвої компетентності дітей віком 3–6 років. Для майбутньої освітньої діяльності дітей, їхньої адаптації в суспільстві, розвитку когнітивних і комунікативних здібностей необхідним є сформоване мовлення, що сприятиме ефективнішому засвоєнню знань, взаємодії з однолітками та дорослими, набуттю навичок для всебічного гармонійного розвитку. Сучасна педагогічна практика має деякі проблемні моменти, що гальмують ефективний розвиток мовленнєвих навичок дітей віком 3–6 років (недостатній рівень розвитку зв'язного мовлення, обмеженість словникового запасу, труднощі у формуванні граматично правильних висловлювань, низька мовленнєва активність дітей). Саме тому процес формування мовленнєвої компетентності українських дітей віком 3–6 років потребує впровадження інноваційних методик для забезпечення сприятливого мовленнєвого середовища, що заохочуватиме дітей до активної мовленнєвої діяльності.

Формування мовленнєвої компетентності в дітей віком 3–6 років є однією з актуальних проблем, адже в цей віковий період чутливість до мовленнєвого розвитку дає змогу закласти основи опанування мовлення та активно засвоювати мовленнєві норми. Збагачується словниковий запас і водночас формується правильна вимова та удосконалюється фонетична складова. Водночас діти в цьому віці потребують інтенсивнішого розвитку навичок спілкування, а це, своєю чергою, вважається однією з передумов для їхньої подальшої соціалізації та успішної комунікації в соціумі. Проте існують у наш час і негативні тенденції щодо зменшення обсягу живого спілкування між дорослими і дітьми внаслідок частішої взаємодії через цифрові пристрої; посилення впливу сучасних технологій на комунікативну діяльність; недостатню увагу до розвитку мовлення в сімейному середовищі, що стає значно меншим за часом (коротким). Заклади дошкільної освіти часто недостатньо застосовують інтерактивні методи навчання, що є ефективними у формуванні мовленнєвих навичок дітей віком 3–6 років. Це може позначатися на інтеграції мовленнєвої діяльності з іншими видами дитячої активності та обмежувати можливості для креативного і всебічного розвитку дітей. Оптимізація освітнього процесу в закладах дошкільної освіти, впровадження інноваційних методів і технологій, активізація міждисциплінарної співпраці для забезпечення всебічного підходу до розвитку дитячої комунікації значно впливають на ефективне формування мовленнєвої компетентності в дітей віком 3–6 років, а також на їхню підготовку до успішного навчання та взаємодії в більш широкому соціальному середовищі.

Формування мовленнєвої компетентності в українських дітей віком 3–6 років сприятиме розвитку всебічно розвиненої особистості та високому рівню комунікативної компетентності. Це може стати важливим фундаментом для готовності дітей до успішного навчання в шкільному середовищі в майбутньому та забезпечить їм можливість впевнено адаптуватися до широкого спектра життєвих і суспільних ситуацій різного рівня складності.

Мета наукового огляду – провести теоретичний аналіз наукових джерел, що характеризують процес формування мовленнєвої компетентності в українських дітей віком 3–6 років.

Слід акцентувати увагу на вдосконаленні методик, що допомагають організувати процес формування мовленнєвого навчання та розвитку дітей віком 3–6 років у сучасних закладах дошкільної освіти, створюючи сприятливе середовище для формування комунікативних компетенцій.

Сучасна національна освіта зорієнтована на особистість дитини і водночас зумовлює нову стратегію виховання на основі гуманістичних засад. Стратегія виховання передбачає визнання особистості дітей найвищою суспільною цінністю, тобто особистість дитини є продуктом усього суспільства. У вітчизняній дитячій психології і дошкільній педагогіці давно визнана необхідність здійснення систематичного контролю за ходом психічного розвитку дітей, оскільки в період дитинства (3–6 років) активно формується особистість дітей, що безпосередньо залежить від соціально-культурних умов. Узгодження педагогічного процесу із сучасними суспільними вимогами до дитини, що стрімко змінюються, може допомагати (відповідно до наукових розвідок Л. Федорович, О. Гнітій, І. Макаренко та ін.) оновленню дидактичних засад освіти шляхом упровадження стратегії суб'єкт-суб'єктного виховання, здійснення особистісно зорієнтованого підходу до цього процесу [2].

Читайте нас на сайті: https://med-expert.com.ua

Л. Федорович, О. Гнітій, І. Макаренко наголошують, що діагностування дітей раннього віку є загальним підходом до організації особистісно зорієнтованого процесу виховання, спрямованого на забезпечення повноцінного індивідуального розвитку дітей. Науковці вважають, що з раннього дитинства слід формувати особистість, здатну перемагати труднощі, орієнтуватися в нових ситуаціях. Ними обґрунтовано, що діагностування розвитку дітей віком 3–6 років покликане допомагати педагогам і батькам правильно будувати педагогічний процес для розвитку всебічно розвиненої особистості в подальшому житті [2].

Для формування мовленнєвої компетентності українських дітей віком 3–6 років слід пам'ятати, що цей процес лежить в основі подальшого розумового, фізичного, мовленнєвого й емоційного розвитку дітей. Це період становлення функціональних систем, формування вищих кіркових функцій у результаті взаємодії дитини з навколишнім середовищем, що особливо інтенсивно відбувається в перші три роки життя. Удосконалюється здібність мозку приймати сигнали із зовнішнього світу, переробляти і берегти інформацію, удосконалюються процеси формування, сприйняття, наочно-дієвого і наочно-образного мислення, пам'яті, уваги, а це, своєю чергою, сприяє створенню бази для подальшого психічного розвитку. Також відбуваються відхилення в моторному, психічному, мовленнєвому і емоційному розвитку дітей, що негативно впливають на їхній подальший розвиток, спричиняючи труднощі в оволодінні читанням, письмом і рахунком, зумовлюють появу вторинних психологічних нашарувань і шкільної дезадаптації. Це дослідження доводить, що особливого значення набуває психодіагностика як галузь психології, спрямована на всебічний аналіз психічного, фізичного і мовленнєвого й особистості в цілому з метою виявлення та подолання недоліків розвитку дітей віком 3–6 років. Для формування мовленнєвої компетентності українських дітей віком 3–6 років основним завданням психодіагностики вважається встановлення первинного дефекту й цілеспрямоване корегування виявлених порушень і попередження можливих вторинних наслідків (саме раннє втручання).

Л. Федорович, О. Гнітій, І. Макаренко вважають, що для формування мовленнєвої компетентності дітей віком 3–6 років важливо брати до уваги показники мовленнєвого розвитку дитини третього року життя. Щодо першого півріччя третього року життя для дітей є характерними такі особливості: звуковимова стає чистішою, діти володіють більшістю звуків рідної мови, їхнє мовлення характеризується пом'якшеністю, діти починають усвідомлювати недоліки своєї звуковимови, проте переважає пасивний словник, інтенсивність вживання слів у діалозі зростає, розуміють інструктивне мовлення, діють згідно з ним, узагальнюють родові поняття, вживають об'єднуючі слова, з'являються перші запитання («Що це?», «Де?»), мовлення стає зв'язним, структурою мовлення наближене до мовлення дорослого, діти ще неточно вживають правила граматики, замінюють їх власними, з'являється соціальний зміст мовлення, роблять спроби встановити елементарні причинно-наслідкові зв'язки між предметами та діями з ними та інші. Л. Федорович зі співавт. констатують, що в другому півріччі третього року життя відбуваються зміни у формуванні мовленнєвої компетентності дітей. Вони вимовляють складні за артикуляцією звуки, мають правильну звуковимову, що поєднується в мовленні зі спотвореною, проте більше все ж таки мовлення є зв'язним, діти більше ніж раніше задають дорослим різних запитань, діалог стає основною формою мовлення, діти вже намагаються пробувати себе в монологічному мовленні, з'являється планувальна функція мовлення, а також слова-узагальнення [2]. Погоджуємося з цією тезою. А також вважаємо, що саме в цей період з'являється супровід мовлення ритмічними рухами, жестами, ходою, мімікою.

Мовленнєву компетентність українських дітей віком 3 роки формує й музична освіта. Діти отримують емоційне задоволення від слухання і звучання музичних творів, можуть відрізняти сутність контрастного звучання музичних творів, знають декілька пісень, наспівують за дорослим, можуть імпровізувати з танцювальними рухами під музичний супровід самостійно та в гурті дітей, прагнуть до ознайомлення з музичними інструментами та самостійної гри на них та інші.

Ознайомлення з літературними творами дітей віком 3 років дає змогу їм емоційно сприймати та слухати інтонацію голосу, слова, розповіді та висловлювати власне ставлення до літературних творів, їхніх персонажів, декламувати коротенькі вірші, приказки, потішки, загадки, ще їм цікаво уважно розглядати ілюстрації, впізнати та порівнювати героїв літературних творів, діти прагнуть

Читайте нас на сайті: https://med-expert.com.ua

до колективного розглядання картинок [2]. Діти віком 3–4 роки часто розрізняють характерну тональність голосу під час читання, можуть самостійно коментувати події у творах, «читають» казки, можуть висловлювати на елементарному рівні власне судження про зміст літературних творів або казок.

О. Кочерга констатує, що слід вчити дітей віком 3–6 років розумінню мовлення дорослих. Їхнє активне мовлення залежить від спостереження за розвитком словникового запасу, граматичної будови висловлювань, вимовою звуків, які ще є недосконалими [10].

К. Крутій доводить, що для формування мовленнєвої компетентності українських дітей віком 3–6 років слід звернути увагу на деякі показники художньо-естетичного розвитку дитини третього року життя. У першому півріччі третього року життя дітей слід звернути увагу на образотворче мистецтво. Діти знають і називають основні кольори палітри, можуть вибирати їх відповідно до вподобань, впізнають та емоційно реагують на предметні та асоціативні образи, мають елементарні навички ліплення пластичними матеріалами (пластиліном), передають на елементарному рівні схожість із конкретним предметом, сприймають та емоційно відгукуються на твори мистецтва, контрастні кольори, отримують задоволення від спілкування з ними, володіють навичками пальчикового малювання, мистецькими інструментами й матеріалами та інші [11].

Обстеження мовлення дітей віком 3–6 років – це комплексна логопедична діагностика, що передбачає оцінювання звуковимови, артикуляційного апарату, фонематичного слуху, словника, граматичної будови та зв'язного мовлення. У віці 3–4 роки перевіряють розуміння мови, активний словник та звуковимову, у 5–6 років – диференціацію звуків та вміння будувати складні розповіді [15].

Характеристики та складові обстеження мовлення дітей віком 3–4 роки: *комплексність:* діагностування охоплює пізнавальний, мовленнєвий, емоційно-вольовий розвиток і рівень сформованості предметної діяльності; *наочний матеріал*: спеціально підібрані картинки та завдання, розраховані на різні вікові групи (ранній, молодший, старший дошкільний вік); *діагностування мовлення*: деталізовані методики (для обстеження мовлення дітей віком 3–4 роки), що передбачають оцінювання розуміння мови та активного словника; *діагностування немовленнєвих дітей*: вивчення передбачає три етапи, що фокусуються на невербальних компонентах (сприйняття, мислення); *спрямованість:* обстеження мовлення дітей віком 3–4 роки мають проводити педагоги-дефектологи, психологи та вихователі для роботи в закладах дошкільної освіти, а також у спеціальних та інклюзивних групах.

Щодо зв'язку кишечника та мозку, то кишечник є другою нейронною мережею організму дитини. Тобто вісь «кишечник-мозок» має двобічну комунікацію між нервовою системою і мікробіотою. Слід зауважити, що на практиці кишечник зазвичай виробляє до 90% серотоніну (гормону настрою) і може впливати на підвищення рівня дофаміну (важливого для мотивації, навчання). Також відбувається регулювання запалення в організмі дітей і взаємодія з блукаючим нервом, а це прямий зв'язок із мозком. Тобто якщо стан кишечника нормальний, мозок отримує достатню кількість позитивних сигналів.

Існує взаємозв'язок розвитку дітей і мовлення. Мовлення є не лише вивченням і говорінням слів. Це складний процес із сенсорної інтеграції, регуляції емоцій, концентрації, моторного планування, соціальної взаємодії. Ці процеси безпосередньо залежать від стану нервової системи, що залежить від того, що відбувається в кишечнику. За наявності дисбалансу мікробіоти підвищується рівень запалення, зростає тривожність, погіршується увага, виникають сенсорні перевантаження, тобто мозок «працює в шумі». Через це дитині важче говорити, складніше обробляти інформацію, тяжче контактувати з оточенням. Це – причина затримки мовлення в багатьох дітей.

Педіатри зазначають, що розлади спектра аутизму можна бачити паралельно з проблемами з шлунково-кишковим трактом (ШКТ), вибірковістю в їжі, здуттям, закрепами, загальним дискомфортом. Фахівці медичної сфери відмічають, що це – не випадковість, а система. Також педіатри доводять, що про ці факти розвитку дітей слід говорити батькам. Якщо батьки зрозуміють, що робота кишечника – це фундамент, який створює умови для учіння говорити. Процес розвитку дітей слід починатися з тіла, а вже потім приєднувати заняття. Необхідно до батьків дітей донести наявність зв'язку: здоровий кишечник – стабільна нервова система – кращий розвиток – легше мовлення.

Читайте нас на сайті: https://med-expert.com.ua

Проблема формування мовленнєвої компетентності дітей віком 3–6 років посідає важливе місце в сучасних психолого-педагогічних дослідженнях. *Мовленнєва компетентність* є багатогранною й складною структурою, яка поєднує кілька компонентів, кожний з яких має відігравати важливу роль у гармонійному становленні та розвитку мовлення. Ними є такі компоненти: процес поступового поповнення словникового запасу, вироблення точності у вживанні граматичних конструкцій, досягнення логічної зв'язності у висловлюваннях, активне формування здатності до комунікації. Завдяки цим складовим розвивається не лише мовленнєва діяльність, але й загальна когнітивна культура особистості дітей віком 3–6 років.

А. Богуш, Н. Гавриш у своїх наукових розвідках приділяють особливу увагу важливості системного підходу в розвитку мовлення дітей віком 3–6 років. Науковці акцентують увагу, що збагачення мовленнєвої компетентності тісно пов'язане з інтеграцією мовленнєвої активності в інші види діяльності дитини. Така інтеграція, зокрема з ігровою діяльністю й пізнавальними завданнями, є невід'ємною складовою оптимального розвитку мовленнєвих умінь і сприяє кращій взаємодії дитини із соціальним і навчальним середовищем [1,3].

К. Крутій та співавт. акцентують увагу на важливості створення спеціалізованого мовленнєворозвивального середовища, яке відіграє ключову роль у формуванні мовленнєвої компетентності серед дітей. Вчені доводять, що саме це середовище створює сприятливі умови для ефективнішого опанування мовлення кожною дитиною, вважають, що середовище розширює можливості дітей у самовираженні, робить успішнішим спілкування та засвоєння нових мовленнєвих навичок [12].

І. Луценко дотримується іншого важливого погляду. Авторка акцентує увагу на значущості діалогічного мовлення як основної компоненти в розвитку комунікативних здібностей дітей віком 3–6 років. Дослідниця стверджує, що такий методичний підхід спрямований на природну потребу дітей в активному спілкуванні та враховує водночас особливості їхнього вікового розвитку. З огляду на це організація грамотного впровадження діалогічного мовлення сприяє не лише збагаченню мовленнєвого досвіду дітей віком 3–6 років, але й формує базу для подальшої їхньої соціальної адаптації та взаємодії як з однолітками, так і з дорослими [13].

Слід звертати увагу на роль мовленнєвого середовища, створеного в сім'ях дітей віком 3–6 років, а також на значущості якісної взаємодії між дорослим і дитиною – важливо для всебічного розвитку кожної дитини. Для цього потрібно регулярно залучати дітей до активного спілкування як з однолітками, так і з дорослими, до читання художніх творів, заохочувати ініціативність у використанні мовлення як дієвого способу розширення словникового запасу та поліпшення зв'язного мовлення. Необхідно послідовно і систематично розвивати мовленнєві навички в дошкільному віці (3–6 років). Розвиток мовлення в 3–6 років відіграє вирішальну роль у створенні міцної основи для успішної адаптації до подальшої шкільної освіти та подальшої освітньої діяльності дітей загалом. У наш час особливо важливо зосереджуватися на встановленні та систематизації оптимальних педагогічних умов, що впливають на ефективне формування мовленнєвої компетентності в дітей віком 3–6 років. Слід приділяти увагу також і значенню мовленнєвого середовища, що має стимулювати мовленнєвий розвиток у поєднанні з різними видами активності (ігрової, пізнавальної, соціальної діяльності). Важливу роль відіграє налагодження тісної співпраці між вихователями закладів дошкільної освіти та батьками, оскільки системний підхід до розвитку мовлення дітей має враховувати й освітню, й родинну складові. Сьогодні актуалізується потреба поглибленого обґрунтування інтегрованого підходу до розвитку мовленнєвих навичок у дітей віком 3–6 років в умовах українських реалій, зважаючи на особливості сучасного соціокультурного контексту та виклики, з якими стикається соціум. У сучасному науковому просторі мовленнєва компетентність визначена як багатокомпонентне утворення, що складається з мовленнєвих знань, сформованих комунікативних вмінь, здатності ефективно використовувати мовлення як інструмент для міжособистісної взаємодії та пізнання оточуючого середовища. Це означає системний і всебічний підхід у роботі з дітьми віком 3–6 років, покликаний сприяти гармонійному розвитку їхніх мовленнєвих умінь.

А. Богуш доводить, що розвиток мовлення в дітей віком 3–6 років має спиратися на компетентнісний підхід. Такий підхід має бути зорієнтова-

Читайте нас на сайті: https://med-expert.com.ua

ний на формування в дітей ключових умінь і навичок, що дасть змогу їм ефективніше використовувати мовлення як інструмент спілкування в різних життєвих обставинах. На думку вченої, практичний аспект володіння мовою має сприяти розвитку впевненості в спілкуванні та здатності адаптувати мовлення до вимог конкретної ситуації в різних аспектах подальшої життєдіяльності дітей [1]. А. Богуш наголошує, що мовленнєва компетентність охоплює розвиток вимови звуків, поповнення словникового запасу, використання граматичної правильності мовлення та комунікативних умінь дітей віком 3–6 років.

Л. Калмикова доводить, що важливим аспектом у процесі формування мовленнєвої компетентності часто стає поєднання мовленнєвої діяльності з різними формами активності дітей віком 3–6 років. Вчена вважає, що мовленнєвий розвиток дітей дошкільного віку стає результативнішим, якщо він відбувається в ширшому контексті пізнавальної діяльності дитини. У процесі широкої пізнавальної діяльності дитини вона активніше вступає у взаємодію з оточуючим середовищем, намагається проявляти допитливість через запитання, вчиться словами описувати предмети та явища навколо себе, а також формулювати й озвучувати власні думки з різних моментів життєдіяльності. Усе це разом допомагає і збагачувати словниковий запас дітей, і поліпшувати мовленнєві навички, водночас стимулює розвиток критичного мислення та креативності через активну участь у пізнавальному процесі дітей віком 3–6 років [9]. Такі умови дають змогу сформувати здатність до побудови зв'язних висловлювань як однієї з важливих складових мовленнєвої компетентності дітей.

Н. Гавриш констатує, що важливу роль у процесі формування мовленнєвої компетентності відіграє активний розвиток комунікативно-мовленнєвої діяльності, яка сприяє не лише поліпшенню мовленнєвих навичок, але й усебічному розвитку дітей різного віку. Н. Гавриш вважає, що ефективніше формування комунікативно-мовленнєвої компетентності в дітей віком 3–6 років забезпечується завдяки організації саме змістовного діалогічного спілкування. Діалогічне спілкування може передбачити застосування різних методів (бесід, обговорення цікавих і пізнавальних тем, спеціально розроблених мовленнєвих вправ). Це допомагає дітям віком 3–6 років не тільки вільно висловлювати власні думки, але й активно взаємодіяти як з однолітками, так і з дорослими, при цьому формуються основи ефективної комунікації для майбутньої діяльності [3]. Погоджуємося з цією тезою. Вважаємо, що діалогічне мовлення сприяє розвитку комунікативних умінь, оскільки воно передбачає взаємодію в процесі спілкування.

І. Луценко наголошує, що теоретичні та методичні засади розвитку комунікативно-мовленнєвої сфери дитини від народження до 6 років залежать від спеціально створеного освітнього середовища. Спеціально створене освітнє середовище має бути організоване так, щоб активно сприяти стимулюванню мовленнєвої активності дітей, водночас забезпечуючи їм можливості для вдосконалення навичок спілкування і вираження власних думок із різних аспектів їхнього життя [13]. Погоджуємося з цією тезою. Також вважаємо, що використання інтегрованих занять, творчих завдань і колективних форм роботи налагоджує процес розвитку мовленнєвої ініціативи та формуванню навичок комунікації дітей віком 3–6 років.

Т. Пірогенко, досліджуючи процес становлення ціннісних орієнтацій дітей дошкільного та молодшого шкільного віку в ігровій та навчальній діяльності в освітній системі, доводить, що освітнє середовище має надзвичайно важливе значення в процесі формування мовленнєвої компетентності дітей віком 3–6 років, оскільки саме воно створює умови для активного комунікативного й мовленнєвого розвитку дитини в подальшому житті. Науковець констатує, що рівень комунікативно-мовленнєвого прогресу дітей дошкільного віку залежить від того, наскільки ефективно організоване освітнє середовище, де діти навчаються. Це середовище має бути як сприятливим, так і спеціально адаптованим для стимулювання дітей до активного використання мовлення в різних формах діяльності, сприяючи їхньому залученню до спілкування, обміну думками та розвиткові мовленнєвих навичок [14]. Таке створення комунікативних ситуацій, що спонукають дітей до висловлювання власних думок і переживань, стає важливим для подальшої освітньої діяльності кожної дитини.

Л. Трофименко наголошує, що сучасні наукові розвідки все частіше акцентують увагу на ефективності застосування ігрової діяльності в про-

Читайте нас на сайті: https://med-expert.com.ua

цесі розвитку мовлення. Науковець, досліджуючи корекційне навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку, вважає, що саме ігрові форми роботи сприяють формуванню мовленнєвої компетентності, оскільки під час гри діти активно використовують мовленнєві навички для організації взаємодії зі своїми однолітками. Л. Трофименко констатує, що ігрова діяльність як умова для формування їхнього мовлення є водночас і засобом спілкування, і важливим інструментом у вирішенні ігрових завдань, що стимулює розвиток творчості, соціальних умінь і здатності ефективно висловлювати власні думки в процесі гри [16]. Погоджуємося з тезою Л. Трофименко, що сюжетно-рольові ігри, театралізована діяльність і дидактичні ігри сприяють розвитку зв'язного мовлення і комунікативних умінь дітей дошкільного віку.

Л. Трофименко зазначає, що розвиток мовлення дітей дошкільного віку значною мірою обумовлений застосуванням різноманітних методів і форм роботи: бесід, читання художніх творів, виконання творчих завдань і проведення мовленнєвих ігор із дітьми. Науковець наголошує на значущості розвитку лексико-граматичної складової мовлення, адже проблеми з опануванням граматичних конструкцій можуть суттєво ускладнювати комунікативну активність дітей дошкільного віку [16]. Ця теза вказує на потребу системної роботи над збагаченням словникового запасу дітей віком 3–6 років.

Щодо участі дітей віком 3–6 років у дидактичних іграх із природознавчою тематикою вважається, що вони активізують мовленнєву діяльність дітей. Позитивний вплив на розвиток їхньої мовленнєвої компетентності допомагає дітям усвідомлювати та вдосконалювати власні комунікативні навички через взаємодію з оточуючим середовищем. Сучасні наукові розвідки дедалі переконливіше підтверджують ефективність застосування діяльнісного підходу для гармонійного розвитку мовленнєвих навичок у дітей дошкільного віку. Створення комунікативно насиченого освітнього середовища є ключовим чинником у забезпеченні активної мовленнєвої взаємодії серед дітей.

J. Hutton зі співавт. вважають, що для формування мовленнєвої компетентності дітей віком 3–6 років украй необхідно саме батькам читати дітям віком до 5 років. Вони констатують, що діти, яким читали вголос до 5 років, і ті, яким не читали, – це два різні типи людей у подальшому житті. Різниця помітна вже в першому класі школи, яка не зникає до її закінчення. Дослідники доводять, що в дітей, яким регулярно читали вголос, ліва півкуля – зона образного мислення та смислової обробки – працювала принципово інакше [7]. Діти, яким не читали до 5 років, уміють читати, але не здатні перетворювати текст на об'ємні картинки всередині голови. Діти без досвіду (читання для них батьками до 5 років) читають технічно правильно, але «плоско» – слова є, об'ємної картинки немає. А ця картинка безпосередньо пов'язана з емпатією, уявою і розумінням чужої точки зору в реальних стосунках з оточуючими.

J. Hutton зі співавт. констатують, що дитина, якій не читали до 5 років, чує з книг близько 5 000 слів за все дитинство, а та, якій читали щодня, – 1 500 000. Дослідники вважають, що для позитивного результату достатньо читання приблизно 15 хв перед сном. Також ця група дослідників доводить, що після п'ятого року життя дитини «вікно» не зачиняється – воно звужується. Також вчені обґрунтовують, що аудіокниг із паралельним текстом або театрального читання недостатньо. Ключовим аспектом є живий голос поруч, не планшет. Вони доводять, що тільки голос батьків запускає потрібні зв'язки, бо до нього в дитини є емоційна прив'язаність. Тобто читання вголос книг дітям до 5 років – це не дозвілля, а потреба для подальшого формування мовленнєвої компетентності та розвитку дітей [7].

J. Hutton зі співавт. доводять, що вища залученість до читання вдома пов'язана з більшою активацією лівобічних ділянок мозку, важливих для смислової обробки мови, ментальних образів і розуміння оповіді. Читання є мистецтвом, а мистецтво потрібно розвивати [8]. Погоджуємося з цією тезою. А також вважаємо, що сприймання дитиною віком 3–6 років тексту на слух ефективно розвиває уяву.

С. Грищенко констатує, що процес формування мовленнєвої компетентності дітей різного віку в процесі виховної діяльності закладів освіти сприяє успішнішій соціальній адаптації та вирішенню гострих соціальних проблем в їхньому подальшому житті [6].

С. Грищенко, О. Главацька, досліджуючи процеси самовдосконалення та самовиховання, доводять, що формування мовленнєвої компетентності дітей різного віку також формують

Читайте нас на сайті: https://med-expert.com.ua

і здатність до саморегуляції в їхньому подальшому житті. А цей процес зумовлений конкретно-ситуативними мотивами пізнавальної діяльності [4–6]. Погоджуємося з цією тезою, а також наголошуємо, що формування мовленнєвої компетентності в українських дітей віком 3–6 років є ключовим аспектом загального розвитку особистості в цей життєвий період.

Зазначено також, що важливим чинником в успішному формуванні мовленнєвих навичок є тісна співпраця між закладом дошкільної освіти і родиною дитини. Гармонійне узгодження виховних підходів педагогів і батьків, створення атмосфери активного вербального спілкування в сімейному колективі, читання літературних творів, участь у спільних ігрових активностях і проведення змістовних бесід чинять значний позитивний вплив на розвиток комунікативних здібностей малюка.

Водночас недостатня кількість і якість мовленнєвого обміну в домашньому середовищі може суттєво обмежувати словниковий запас дитини та ускладнювати процес опанування зв'язного мовлення. З огляду на це ключовою умовою ефективної роботи є спрямування зусиль на підвищення рівня педагогічної обізнаності батьків щодо особливостей мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку і методів, які допоможуть їм цілеспрямовано стимулювати цей процес у домашньому середовищі.

Одним із ключових аспектів дослідження є створення освітнього середовища з акцентом на українську мову, яке сприятиме формуванню мовленнєвої компетентності та розвитку мовленнєвої культури в дітей. Залучення дітей до народної творчості, фольклору, художньої літератури та вживання української мови в різних видах діяльності допомагає збагатити їхнє мовлення та сформувати позитивне ставлення до державної мови. Такий підхід не лише сприяє розвитку мовленнєвих навичок, але й відіграє важливу роль у становленні національної ідентичності дітей.

Висновки

Процес формування мовленнєвої компетентності в українських дітей віком 3–6 років становить основу успішної соціалізації дитини, забезпечуючи її належну підготовку до подальшої освітньої діяльності в закладах загальної середньої освіти. Мовленнєва компетентність є інтегральним, багатогранним явищем, що охоплює кілька компонентів (фонетичний, лексичний, граматичний і комунікативний). Мовленнєва компетентність дає змогу дітям віком 3–6 років ефективно використовувати мову як універсальний засіб спілкування, пізнання світу та висловлення особистих думок, переживань і почуттів. У дітей віком 3–6 років активно формуються навички мовленнєвої діяльності. Це критично важливий етап розвитку дітей потребує ретельно спланованого педагогічного супроводу розкриття мовленнєвих здібностей.

Педагоги, психологи, педіатри, соціальні педагоги і соціальні працівники активно беруть участь у створенні умов, що сприятимуть гармонійному формуванню мовленнєвих навичок з урахуванням індивідуальних темпів розвитку кожної дитини віком 3–6 років. Ключовим чинником успішного формування мовленнєвої компетентності стає процес організації мовленнєво-розвивального середовища, що має максимально сприяти стимулюванню активної мовленнєвої діяльності в дітей дошкільного віку. Слід впроваджувати активні методи і форми роботи (діалогічне спілкування, застосування художніх творів, проведення дидактичних ігор, залучення дітей до різних творчих видів діяльності), що допомагають українським дітям віком 3–6 років активно проявляти себе в мовленні. Сприяння формуванню зв'язних висловлювань, збагачення їхнього активного словникового запасу, удосконалення граматично правильного мовлення забезпечують всебічну мовленнєву підготовку дітей і сприяють їхньому гармонійному розвитку.

Отже, процес формування мовленнєвої компетентності українських дітей віком 3–6 років є складним педагогічним завданням, що потребує створення мовленнєво-розвивального середовища, інтеграції мовленнєвої діяльності з іншими напрямами, активного використання ігрових технологій, налагодження взаємодії між педагогами і батьками. Необхідним стає процес забезпечення україномовного освітнього простору, що стане запорукою успішної підготовки до освітньої діяльності в школі в подальшому житті.

Перспективи подальших наукових досліджень полягають у дослідженні процесу збагачення активного словникового запасу та вдосконалення граматично правильного мовлення дітей віком 3–6 років.

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

Читайте нас на сайті: https://med-expert.com.ua

REFERENCES/ЛІТЕРАТУРА

1. Bohush AM. (2022). Movno-literaturna osvita ditei doshkilnoho viku. Innovatyka u vykhovanni. 16: 23-30. [Богуш АМ. (2022). Мовно-літературна освіта дітей дошкільного віку. Інноватика у вихованні. 16: 23-30].
2. Fedorovych LO. (2008). Psykholoho-pedahohichna diahnostyka rozvytku ditei rannoho doshkilnoho viku. Navchalno-metodychnyi posibnyk. Za naukovoiu redaktsiieiu LO. Fedorovych. Ukladachi OV Hnitii, IV Makarenko, LO. Fedorovych. Kremenchuk: Khrystyianska Zoria: 217. [Федорович ЛО. (2008). Психолого-педагогічна діагностика розвитку дітей раннього дошкільного віку. Навчально-методичний посібник. За науковою редакцією ЛО Федорович. Укладачі ОВ Гнітій, ІВ Макаренко, ЛО Федорович. Кременчук: Християнська Зоря: 217].
3. Havrysh NV. (2007). Intehrovani zaniattia: metodyka provedennia. Kyiv: Shkilnyi svit: 128. [Гавриш НВ. (2007). Інтегровані заняття: методика проведення. Київ: Шкільний світ: 128]. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/10273/1/N_Gavrish_integrovani_zaniatia_metodika_provedenia.pdf.
4. Hlavatska OL. (2008). Osnovy samovykhovannia osobystosti. Kyiv: Kondor: 206. [Главацька ОЛ. (2008). Основи самовиховання особистості. Київ: Кондор: 206].
5. Hryshchenko SV. (2009). Samovykhovannia osobystosti. Monohrafiia. Chernihiv: Chernihivskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni TH. Shevchenka: 252. [Грищенко СВ. (2009). Самовиховання особистості. Монографія. Чернігів: Чернігівський державний педагогічний університет імені ТГ. Шевченка: 252].
6. Hryshchenko SV. (2011). Samovdoskonalennia maibutnikh fakhivtsiv sotsialnoi sfery. Monohrafiia. Chernihiv: ChNPU: 328. [Грищенко СВ. (2011). Самовдосконалення майбутніх фахівців соціальної сфери. Монографія. Чернігів: ЧНПУ: 328].
7. Hutton JS, Horowitz-Kraus T, Mendelsohn AL, DeWitt T, Holland SK. (2015). Home Reading Environment and Brain Activation in Preschool Children Listening to Stories. Pediatrics. 136(3): 466-478. doi: 10.1542/peds.2015-0359.
8. Hutton JS, Phelan K, Horowitz-Kraus T, Dudley J, Altaye M et al. (2017). Shared Reading Quality and Brain Activation during Story Listening in Preschool-Age Children. The Journal of Pediatrics. 191: 204-211. doi: 10.1016/j.jpeds.2017.08.037.
9. Kalmykova LO. (2012). Teoriia formuvannia u ditei doshkilnoho viku movlennievoi diialnosti. Psykholinhvistyka. 11: 37-46. [Калмикова ЛО. (2012). Теорія формування у дітей дошкільного віку мовленнєвої діяльності. Психолінгвістика. 11: 37-46].
10. Kocherha O. (2006). Psykhofiziolohiia rannoho dytynstva. Kyiv: Vyd. dim «Shkil. svit»: Vyd. L. Halitsyna: 120. [Кочерга О. (2006). Психофізіологія раннього дитинства. Київ: Вид. дім «Шкіл. світ»: Вид. Л. Галіцина: 120].
11. Krutii KL. (1999). Rozvyvaiemo u dytyny movlennia, intelekt, zdibnosti. Zaporizhzhia. [Крутій КЛ. (1999). Розвиваємо у дитини мовлення, інтелект, здібності. Запоріжжя].
12. Krutii K, Hrytsyshyna T, Stetsenko I. (2017). Vykorystannia tekhnolohii «osvitnia podorozh» yak zasib realizatsii STREAM-osvity doshkilnykiv. Navchannia i vykhovannia obdarovanoi dytyny: teoriia ta praktyka. 2: 43-48. [Крутій К, Грицишина Т, Стеценко І. (2017). Використання технології «освітня подорож» як засіб реалізації STREAM-освіти дошкільників. Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика. 2: 43-48]. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nivoo_2017_2_7.
13. Lutsenko I. (2009). Teoretychni ta metodychni zasady rozvytku komunikatyvno-movlennievoi sfery dytyny. Vid narodzhennia do 6 rokiv. Kyiv: NPU imeni MP. Drahomanova: 291. [Луценко І. (2009). Теоретичні та методичні засади розвитку комунікативно-мовленнєвої сфери дитини. Від народження до 6 років. Київ: НПУ імені МП. Драгоманова: 291].
14. Pirozhenko TO. (2020). Stanovlennia tsinnisnykh oriientatsii ditei doshkilnoho ta molodshoho shkilnoho viku v ihrovii ta navchalnii diialnosti v osvitnii systemi «Radist rozvytku»: naukova dopovid. Kyiv: NAPN Ukrainy. [Піроженко ТО. (2020). Становлення ціннісних орієнтацій дітей дошкільного та молодшого шкільного віку в ігровій та навчальній діяльності в освітній системі «Радість розвитку»: наукова доповідь. Київ: НАПН України]. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/729871/1/%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D0%B4%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%96.pdf.
15. Posibnyk z obstezhennia movlennia ditei 3-4 rokiv (2020). [Посібник з обстеження мовлення дітей 3-4 років (2020)]. URL: https://naurok.com.ua/metodichka-z-obstezhennya-movlennya-ditey-3-4-rokiv-za-metodichnim-posibnikom-o-a-strebelevo-psihologo-pedagogichna-diagnostika-rozvitku-ditey-rannogo-i-doshkilnogo-viku-250381.html.
16. Trofymenko LI. (2013). Korektsiine navchannia z rozvytku movlennia ditei starshoho doshkilnoho viku iz ZNM. Kyiv: Pedahohichna dumka: 120. [Трофименко ЛІ. (2013). Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ. Київ: Педагогічна думка: 120].

Відомості про авторів:

Бадіца Марина Володимирівна – к.пед.н., доц., доц. каф. дошкільної освіти ВДПУ ім. М. Коцюбинського. Адреса: м. Вінниця, вул. Острозького, 32. https://orcid.org/0000-0002-9487-3325.

Шулдик Анатолій Володимирович – к.психол.н., доц,, доц, каф. психології Уманського національного університету. Адреса: Черкаська область, м. Умань, вул. Інститутська, 1. https://orcid.org/0000-0002-6223-1838.

Полілуєва Інга Володимирівна – к.психол.н., ст. викладач каф. педагогіки, психології, соціальної роботи та менеджменту Глухівського національного педагогічного університету ім. О. Довженка. Адреса: Сумська область, Шостинський район, м. Глухів, вул. Київська, 24. https://orcid.org/0000-0003-3673-5212.

Поповська Оксана Анатоліївна – к.пед.н., доц., доц. каф. дошкільної освіти Маріупольського державного університету. Адреса: м. Київ, вул. Преображенська, 6/4. https://orcid.org/0000-0002-4424-4627.

Носко Юлія Миколаївна – д.пед.н., проф., проф. каф. дошкільної та початкової освіти НУЧК ім. Т.Г. Шевченка. Адреса: м. Чернігів, вул. Гетьмана Полуботка, 53. Researcher ID AAT-8354-2021; Scopus-Author ID 56880366900. https://orcid.org/0000-0003-1077-8206.

Стаття надійшла до редакції 26.12.2025 р., прийнята до друку 13.04.2026 р.